

Matti Vuoristo

HARJUN KIRKKO 1639 1858

Vuodesta 1541 Pirkkala kuului Turun hiippakuntaan ja Tyrvään provostikuntaan. Pirkkalan seurakuntaan kuuluivat Keuruu, Ruovesi ja Messukylä.

Kun ne erosivat, on Pirkkala ollut kahtena seurakuntana, Pirkkalan emäkirkkona ja Harjun kappelina sekä myös kahtena samannimisenä kirkkokuntana aina vuoteen 1780 asti.

Toukokuun 1. päivänä 1841 lakattiin Harjun kirkossa saarnaamasta ja kappeli jaettiin siten, että Villilä, Rahola, Kaarila, Tohloppi, Hyhky ja Pispala sekä Nuoliala, Partola ja Härmälä yhdistettiin emäkirkon seurakuntaan ja jäljellä oleva osa Ylöjärven kirkkokuntaan. Harjun ja Ylöjärven yhteinen kappelioikeus annettiin Ylöjärvelle yksinään.

Kun Ylöjärven kirkko paloi salaman sytyttämänä 10.7.1842, alkoi toiminta Harjun kirkossa uudelleen 8 vuodeksi eli vuoteen 1850.

Harjun kirkon rakentamisvuosi on epäselvä, mutta Harjun kappeliseurakunta toimi jo 1600-luvun alusta. Strandbergin Herdaminnen kirjassa mainitaan, että Pirkkalan pitäjästä erotettiin 1639 Harjun kappeli Kaarilan talon maalle (tontin n:o oli C.N 10 cl 14) ja kirkko rakennettiin samana vuonna. Toisen tiedon mukaan kirkko valmistui 1651 ja oli pitkäkirkkotyppiä. Wilh. Carlsson mainitsee, että konsistori asetti Harjuun 1659 ensimmäisen vakinaisen kappalaisen ja kirkko "oli ihan valmis 1660". Kirkon rakentajan arvellaan olleen Juho Mikonpoika Ilkka Ilmajoelta. Kirkko purettiin 1858. Harjun kirkosta tietävästi ei ole piirustuksia eikä kuvia

(ei ollut Ruotsin valtionarkistossakaan), mutta eri lähteistä kerättyjen tietojen perusteella olen tehnyt kirkosta pienoismallin.

Lähdeaineistona ovat:

- tohtori Karl Lundahl (1818 29/6 - 1855 17/5) kirjoitus, jota säilytetään Valtionarkistossa Helsingissä,
- merkittävä kirja on Wilh. Carlssonin 1869 kirjoittama kirja Pitäjäänkertomuksia I Pirkkalan pitäjästä. Tätä teosta on pidettävä luotettavimpana, sillä pastori Carlsson oli 8 vuotta Pirkkalassa pappina,
- lisäksi on Tukholmassa 1783 painettu Daniel Hallin kirjoittama kirja
- Geographisk, Physico-Economisk Och Historisk Beskrifning Öfwer Birckala Socken Uti Åbo Höfdinge döme Af Daniel Hall, Commissions Landtmätare i Finland
- ja sitä säilytetään Ruotsin Kuninkaallisen linnan arkistossa.
- Lisäksi Pirkkalan historioissa Kaukovalta-Jaakkola ja Juhani Saarenheimo on selostuksia Harjun asioista, etupäässä edellämäinittuihin tietolähteisiin nojautuen.
- Myöskin mm. Uno Sinisalo, Hugo Teivaala, Väinö Voionmaa, Artturi Tienari, Aarne Salo ja Reino Palmroth ovat aiheesta kirjoitelleet.

Harjun kirkon mitat ja muoto edellämäinittujen tietolähteiden mukaan sekä omien havaintojen pohjalta ovat.

Pituus sisämitta $23 \frac{3}{4}$ kyynärää + postua (narthex) 9 kyynärää = $32 \frac{3}{4}$ kyynärää (kyynärä on 59,38 cm), joten yhteispituus on 18,1 m. Porstua oli kirkon levyinen.

Seinän vahvuus on: hirsi 6 tuumaa, ulkovuori 1 tuuma + paneeli, joten yhteisvahvuudeksi tulee n. 20 cm. Hirret oli veistetty n. 13 tuuman tukeista.

Harjun kansakoulussa oli remontti 1980, jolloin sain hirren pätkän kirkon vanhaa hirttä. Kouluhan rakennettiin 1862 puretun kirkon jäännöksistä.

Ulkopituudeksi tulee näinollen 18,5 m.

Leveys 18 7/8 kyynärää = 11,3 m ja ulkomitta 11,7 m.

Korkeus 21 1/2 kyynärää, mutta korotettiin v. 1780
26 kyynärään = 19,4 m. Ilmeisesti samassa yhteydessä
tehtiin parvekkeet.

Sakaristo eli sakasti oli kirkon pohjoissivulla kooltaan
8 3/4 x 8 3/4 kyynärää, joten ulkomitta metreissä 5,6 x 5,6 m.
Sakariston alle rakennettiin harmaakivikellari 1705. Tämä
kellari, joka on maalla täytettynä, tutkittiin 1959 Muinais-
tieteellisen toimikunnan toimeksiannosta ja tutkimuksen suo-
rittivat maisteri Reino Palmroth ja Rauno Turunen. Alueella
suoritettiin samalla muutkin kaivaukset, kartoitukset ja ku-
vaukset, mutta tutkimustuloksia ei toimitettu Muinaistieteel-
liselle toimikunnalle niinkuin piti eikä niitä löydy maiste-
ri Palmrothin jäämistöstäkään. Kuvat ovat Tampereen Seura-
kuntien arkistossa.

Teivaala mainitsee, että sakariston yhteydessä oli lisära-
kennus.

Kirkon itäpäädyssä oli asehuone, joka yleensä oli sakariston
suuruinen, siis 5,5 x 5,5 m ulkomitoiltaan. Asehuone puret-
tiin 1781. Sen läpi oli kirkkoon toinen sisäänkäynti.

Papineteinen eli papinovi tehtiin eteläseinälle 1700-luvun
lopulla, varmaankin 1782 suurremontin yhteydessä. Tämä etei-
nen on nykyisin Harjun vanhan kansakoulurakennuksen eteisenä.
(Kuva liitteenä)

Kuorin erotti muusta kirkosta 3 1/2 kyynärää eli 2,1 m korkea
maalaamaton aita. Se tuntuu korkealta, mutta on mahdollista,
että kuorin lattia oli ainakin 0,5 m korkeammalla kuin kirk-
kosalin lattia. Tätä olettamusta tukee papineteisen korkea
kivijalka.

Kirkon ikkunoita oli 6 kpl, korkeudeltaan 3 kyynärää = 1,79 m ja leveys 2 kyynärää = 1,19 m. Sakariston ikkuna oli pienempi. Alttarin seinällä itäpäädyssä oli kolme Patrick Ogilvie-suvun ja yksi Böcklar-suvun vaakunaikkunaa, jotka ovat nykyisin Kansallismuseossa.

Teivaalan mukaan kirkon ikkunat olivat nelikulmaiset, mutta tieto on väärä. Harjun kansakoulussa on kuusi ikkunaa, jotka sentilleen vastaavat historian mainitsemää ikkunakokoa, joten kaiken todennäköisyyden mukaan nämä ikkunat ovat entiset kirkon ikkunat.

Penkkirivejä kirkossa oli 14 sekä parvekkeella olevat. Kirkkosalin penkit olivat pituussuunnassa, joka selittyy sillä, että saarnastuoli oli eteläseinällä melkein keskellä. Kirkon koon mahtui 300-400 henkeä ja penkkien riviväli oli n. 70 cm. Kuten on jo mainittu, parvekkeet (lehterit) olivat pohjois- ja länsisivuilla, tehdyt korotuksen yhteydessä 1782.

Kirkossa oli tervattu paanukatto, sisällä oli holvikatto. Vuonna 1804 kirkko maalattiin punamultavärillä, sisältä kirkko oli paneloitu ja valkoiseksi maalattu.

Kellotapuli (campanile) oli kirkon länsipuolella, noin 5 m:n päässä kirkosta. Se oli 1650-luvun lopulla rakennettu ja mestarina oli Matti Niilonpoika Orivedeltä. Suuruudeltaan pohjiosa oli $9 \frac{3}{4} \text{ k}^2$, joka ulkomitaltaan on $8,4 \text{ m}^2$:n laajuinen, korkea alusrakennus, jonka päällä oli alaosalta neli- ja yläosalta kahdeksankulmainen rakenne ja siitä yleni pieni, samoin kahdeksankulmainen kerros, jossa kellot olivat ja sitä peitti myös kahdeksankulmainen katto.

Kellotapulissa oli kaksi kelloa.

Kirkon ympärillä oli pieni hautausmaa ja sitä ympäröi maalaa-maton hirsiaita, jossa oli sisäpuolella useita ulonnuksia.

Hautausmaalla oli kolme sukuhautakarmia, joista Gaddien karmi kivistä ja se on vieläkin paikallaan, toiset kaksi purettiin 1862 ja vainajat haudattiin kirkkomaahan. Gaddin hautakarmi rakennettiin n. 1785.

Nykyisin entistä hautausmaata, maantien puolelta, reunustaa kiviaita ja tässä aidassa muiden kivien joukossa on kiviset portinpylväät katkottuina, jotka ehkä ennen ovat olleet hautausmaan portinpylväät, ne ovat n. metrin korkuiset.

Hautausmaalla entisen kirkon alttarin paikalla on 20.7.1884 olleen kokouksen päätöksellä pystytetty muistokivi kirjoituksineen: Pyhä, Pyhä, Pyhä on Herra Jumala Zebaoth.

Harjun kappeliseurakunnan kappalaiset asuivat 1712 virkatoloksi ostetussa Rasossa ja sen naapuruudessa olevassa Epilän talossa. Raso (Rasoi, Rasoinen) mainitaan ensimmäisen kerran 1540, jolloin sen isäntänä oli Olli Rasoi. Virkatolona olemisen lakkautettiin 1839, jolloin seurakunta jaettiin. Rason pappilarakennuksessa oli tupa, 2 kamaria ja keittiö, sekä toisessa rakennuksessa leivinuunilla varustettu panimuhuone, jyvääittoa jossa luhti, talli, navetta, lato ja luuva (viljan puintihuone). Rason pinta-ala oli 63 ha.

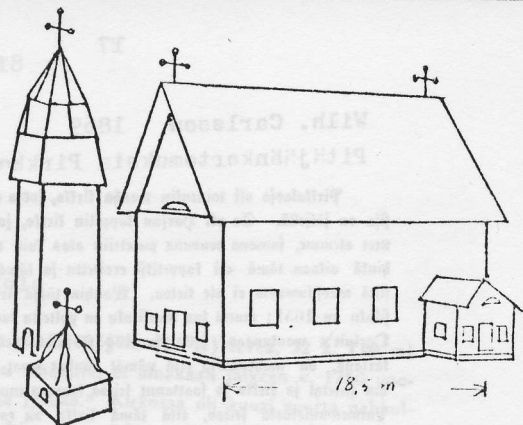
Epilä mainitaan 1553, jolloin sen isäntänä oli Heikki Epi. Kappalaisen asuntona se oli ensikerran 1759, jolloin siinä asui Harjun 6. kappalainen ja viimeinen 10. kappalainen vuoteen 1841. Raso ja Epilä ovat Tohlopin (Tokolap, Tokolep, 1546 Tohloppila) kylässä.

Rasoon oli lisätty yläkerta ja rakennuksen levyinen lasiveranda. Raso oli Winter Oy:n omistuksessa ja purettiin 1928. Sen viimeiset asukkaat olivat Vuoristot.

Epilän talo oli Kaarilan omistuksessa ja sen viimeinen asukas oli Palm, joka oli Kaarilan palveluksessa. Talo purettiin 30-luvun puolivälissä.

Olen jättänyt vähälle selostukselle henkilöt, jotka liittyvät

Harjun kirkon ja pappilan vaiheisiin, enkä ole selvittänyt kirkon irtaimistoa enkä esineistöä, joista myöskin on tietoja olemassa. Olen esiintuonut etupäässä vain kirkon ja pappilan rakenteita koskevat saatavissa olevat tiedot.

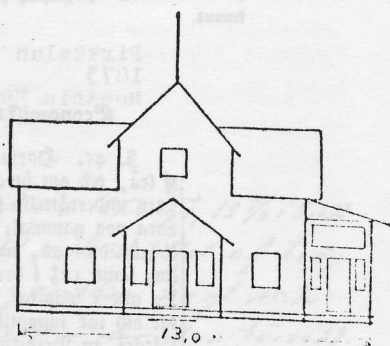

HARJUN kirkko
1639 - 1858

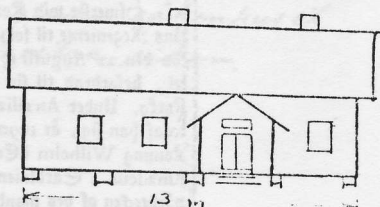
Kartta
Juhani Saarenheimo
Pirkkalan historia

Tuohlin kylä 1760 luvulla.
Iirun kappelikirkko si-
tettiin maanien laidassa.
Kappalaisen puustelli on
numerolla 10.
Myös Epilan tila (9) kuu-
tti kappalaiselle. Loh-
karin torppa oli hieman
kirkosta pohjoiseen. Maan-
mittauskallitus.

RASO kappalaisen
virkatalo N:o 10

EPILÄ kappalaisen
2. virkatalo N:o 9

Wilh. Carlsson 1869

Pitäjänkertomuksia Pirkkalan pitäjältä.

Pirkkalaeläjä oli toinenkin vanha kirkko, jota myös maan poljas
sija on jäljellä. Se oli Harjun lappelin kirkko, jota, niinkuin fanon-
neet olennut, samana vuonna purettiin alas kuin emätittettiin. Mi-
hinta aikaan tämä oli lappeliksi erotettu ja tämä kirkko rakennettu,
sillä muosiluvusta ei ole tietoa. Vanhin tässä kirkossa tavattu muo-
siluku on 1631; mutta sen vuosiluku on poltettu kuorin istunaruutuun
Egeluie'n waalunaan, jolla suvulla tässä lappeliesä oli Teemalan
kortano, on mahdollista että nämät runbut ovat sittemmin istunoi-
hin liitetty ja kirkko jo saattanut seisoa samaan ennen. Strondborgin
Vaimenmuetoessa seiso, että tämä kirkko on rakennettu w. 1639,
mutta mieta hän sen tiedon on laanut, sitä emme tiedä. Kuittenkin
arvellemme varmaksi, että se näihin aitoihin on perustettu tailla lunt-
vintin w. 1639-luvulla, koska konistoriumi w. 1639 tämme ennujimäi-
sen wotinaisen lappalaisen oletti; ja että se jo 1660 oli ihan wai-
mie, näenme siitä, kun tämä muosiluku oli sen soarnaetuolin laltiesä.
— W. 1780 pidettiin tämä kirkko jo tyllä vanhana, koska sen seinät
silloin jo laltasivat lautoitueta. Kirkko oli 21 $\frac{1}{2}$ lynnärää korkon, 16 $\frac{7}{8}$
lyön. lewä ja 32 $\frac{7}{8}$ lynn. pittä, punaiseksi maalattu, korkon, jorkon
vaanatuon alla. Pohjoisella puolella oli ulospistämä safaristipa ra-
tenuus.

Pirkkalan Hist. Daniel Hall
1873

Ruotsin Kirjain Kirjain Kirjain Kirjain
Ekonominen Handllingar. 317

S. 45. Harju Capell. Korka, öfwen
af trä, och om hwaras ålder och anläggning
hagen underrättelse finnes förwarad, twelfes
vara noq gammal, hwarföre den är 1780
blef bräddfödrad, innehåller 21 $\frac{1}{2}$ alm i längd
den, samt 12 $\frac{1}{2}$ i bredden, och är 32 $\frac{1}{2}$ alm
hög under spanstal. Korkan, som till wägs
går och tal innantill är målbad, har två äne
äktare, en Predikstol på den södra, samt en
utbud Sacristia på den norra sidan; sex
tracera fönster, 14 bänk-rader, samt en
gång med försluga på wästra ändan.

Korkans prädnader äro en liten Mesings-
hus, krona med sex armar, samt en i Cheret
hänqande taffla, hwarå står målade Lode-
samillens wapn, med denna öfwerkrift: Jo-
han Wilhelm Lode; under wapnet läses
följande:

Öfwerste wid Kongl. Maj:ts Wiörneborgs
hns Regemente til fot, född d. 15 Januarii 1673,
död den 22 Augusti 1754, och efter 81 års wan-
del, besödrad til sin hwilostad i denna Harju
Korka. Under Auxiliaire Trupperne i Holland,
begaf han sig, år 1690, först at tjena i härnad.
Konung Wilhelm i England och Konung Victor
Amadeus i Sardinien, hafwa lemnat honom
värdröcken af des mandom. Hos Konung Carl
den Tofte war han Drabant. och år 1710 Cor-
poral wid samma Corps. Wid belägringen af

Harjun kirkko 1639-1841

Pirkkalan Historia Jaakkola
siv. 114

Harjun kirkko oli $21\frac{1}{2}$ kyyn. (12.55 m) pitkä, $18\frac{3}{4}$ k. (11 m) leveä, 32 k. (19 m) korkea, puusta tehty, ulkopuolelta punaiseksi maalattu, ei ainakaan jälkeen v. 1780 vuorattu. Musta paanukatto oli hyvin korkea ja jyrkkä.³ Kirkossa oli kuusi suurta nelikulmaista pieniruutuista akkunaa. Kirkkoon tultiin eteisestä länsipuolelta. Pohjoispuolella oli ulkoneva sakastirakennus, johon kirkosta käynti oli kuorin vasemmalta puolen. Kello-tapuli oli länsipuolella, $9\frac{1}{4}$ k.² (n. 5.5 m²) laajuinen, korkea alusrakennus, jonka päällä oli alaosalta neli-, yläosalta kahdeksankulmainen kellon muotoinen rakenne, ja siitä yleni vielä pieni, samoin kahdeksankulmainen kerräs, kellojen paikka, jota peitti taas myös kahdeksankulmainen katto. — Tapulin alakerrassa oli kaksi suurta arkkua, joissa oli asiakirjoja v:sta 1700. —

Karl Lundahl 12.1.1897

Kirjoitus on Valtionarkistossa

Kyrkan, som håller $21\frac{1}{2}$ alm i längd, $18\frac{3}{4}$ i bredd samt $32\frac{3}{4}$ alm i höjd är helt och hållet af trä, utvändigt rådmålad med ett ganska högt och brant^{skant} i fäntak. På norra sidan är den försedd med en utbyggnad för sockristian, hvarestill ingången är på vänstra sidan af choret. — Den lilla begravningsplatsen, midt uppi hvilken kyrkan är belägen, är omgifven af ett smalt stöckplank med flera små utbyggnader inåt, samt har tre nya ingångar, näml. genom väktarhuset på östra och stöckslapeln på västra sidan.